



## Rákóczi Hírlevél



Éder Gyula festménye

**Cum Deo pro Patria et Libertate**

2008 Augusztus második megjelenés

## II. Rákóczi Ferenc és kora

### Rákóczi ifjúsága

I. Rákóczi Ferenc részvétele a Wesselényi-féle szövetkezésben nemcsak tetemes anyagi áldozatra kényszerítette Rákóczit, de bizonyos mértékben elveszítette azt a szabad kezét is, amellyel addig dolgait intézte. Személye sokkal inkább gyanús maradt, semmint ne kellett volna óvatosan élnie. Ez az azelőttinél bizonyos mértékben zárkózottabb élet azonban korántsem jelentette azt, hogy Rákóczi szerény és visszavonult életre lett volna kényszerítve. Választott fejedelmi címének és hatalmas vagyonának megfelelően nagy házat vitt s váraiban, kastélyaiban dús udvari élet fénylete körül. Ebből a ragyogásból azonban sokáig hiányzott az örökös jelenlétének bensőséges tüze. Rákóczi és Zrínyi Ilona házasságát ugyan hamar fiúval áldotta meg az ég, de az 1667 októberében született György néhány hónap múlva elhunyt. Az 1672-ben született második gyerek leánya volt s a keresztségekben a Juliánna Borbála nevet nyerte.

Több mint tízéves házasságuk után végre újabb gyermekáldás érte a Rákóczi családot. 1676 március 27-én, pénteken a Zemplén megyei Borsi kastélyának emeletén megszületett a régtől várva-várt fiú utód, akit atyjáról Ferencnek és a királyról Lipótnak kereszteltek. Rákóczi Ferenc pontos születési dátuma nagyon sokáig vitás volt, ma már azonban Thaly Kálmán kutatásai nyomán kétségtelenül ismerjük a fenti helyes időpontot. A keresztelés körülményeit és időpontját azonban még most sem ismerjük.

A Bodrog melletti Borsi nem tartozott a választott fejedelem kedvenc tartózkodási helyei közé. Ő és udvara leginkább Sárospatakon, Makovicza várában, vagy a zborói kastélyban tartózkodott s Borsiban csak akkor szállt meg, ha Patakról Báthori Zsófia látogatására útban volt Munkácsra. Amint tehát az anya állapota engedte, az udvar az újszülöttel együtt Patakra ment, majd a nyári melegek beálltakor előbb a nagysárosi kastélyba, majd Makovicza várába vonult.

Itt, a Makovicza alatt épült Zborón váratlan mély gyász érte a Rákóczi-házat. Valamilyen hirtelen betegség támadta meg az alig harmincegy éves választott fejedelmet s 1676 július 8-án kioltotta életét. Felesége 11 évi házasság után élete virágjában, harminchárom éves korában maradt özvegyül, megterhelve a hatalmas birtok és vagyon megőrzésének s a négyéves Juliánna és négyhónapos Ferenc felnevelésének gondjával.

A halálát érző választott fejedelem a halálos ágyán levelet intézett I. Lipóthoz s árváit a császár-király különös oltalmába ajánlotta. Hogy a bécsi udvar nem magyarázta ezt olyképpen, hogy az árvák feletti gyámságot s így a vagyon kezelését is magának tartsa fenn, az kizárólag az özvegyiség nehéz feladatait férfias határozottsággal és körültekintéssel vállaló Zrínyi Ilona érdeme.

Alig helyezték ideiglenes nyughelyére a fejedelmet, az özvegy azonnal megbízta Kazinczi Péter királyi táblabíró, hogy a négyhónapos Ferencnek, mint örökös főispánnak nevében elnököljön Sáros vármegye július 20-iki közgyűlésén. Bécsben az volt a felfogás, hogy a fejedelmi árvák gyámsága a császár-királyt illeti. A bécsi szándékról idejében értesült az elhunyt végakarátát Bécsbe vivő Várady László s azonnal értesítette a tervről Kazinczit. Az elhunyt özvegye és anyja, nemkülönben Várady és Kazinczi is mindent elkövettek, hogy érvényt szerezzenek a Tripartitum idevágó intézkedésének, ennek a világos törvénynek és "megrögzött szokásnak", amely az özvegynek biztosította a kiskorú árvák feletti gyámságot mindaddig, amíg elhalt férje címét és nevét megtartja és nem lép újabb házasságra. Nagy segítségére volt a két özvegynek néhány igen befolyásos katolikus egyházi férfiú is, akik előtt a vakbuzgó Báthori Zsófia különös tiszteletnek örvendett. Végül is győzött a magyar törvények és szokások álláspontja s augusztus 20-án végre arról értesítette a kancellár Zrínyi Ilonát, hogy a császár beleegyező iratai már készen vannak s "Nagyságod az törvény és természetszerint való tutorsághoz tartván magát, Isten, hírével nevelheti árváit".

A határozott karakterű Báthori Zsófia maga szerette volna az árvákat nevelni s mivel az özvegy az árvákkal Munkács várába anyósához költözött, csakhamar szembe találta magát anyósa bigottságával és zsarnoki hajlamaival. Báthori Zsófia különben is nagyon bigott lélek volt s ezt még fokozta, hogy lassan teljesen a jezsuiták befolyása alá került. Különösen nagy hatással volt rá a nem egészen tiszta kezű és jellemű Kiss Imre jezsuita atyának, valamint nővérének, Báthori Hedvignek a befolyása. Hedvig a lengyel gr. Luptowskyhoz ment nőül, majd előzvegyülve belépett egyik apáca rendbe. Kettőjük hatására Zsófia asszony kiüzte a Rákóczi uradalmakhoz tartozó városokból és falukból a protestáns papokat s ezzel magára vonta az uradalmakban lakó nagy számú protestáns mélyeséges gyűlöletét. A magyarországi bujdosók, akik a Lipót féle megtorlás elől a Tiszai-részekre vonultak vissza, úgynevezett kuruc csapatokba tömörültek és állandó betörésekkel nyugtalanították a magyarországi területeket. Ezek a protestáns érzelmű kurucok, akik Kassa és Munkács alá is elkalandoztak, nem hagyták megtorlatlanul Zsófia asszony protestánsüldözését. A Rákóczi-uradalmak így állandó támadások színterévé lettek és tetemes kárt szenvedtek.

Az állandó kuruc betörések, rajtaütések miatt késett több mint egy évet az elhunyt fejedelem végső és díszes eltemetése is. Kassa császári parancsnoka ugyanis attól tartott, hogy zavargás, vagy éppen lázadás törhet ki az alatt, amíg a tetemet Zboróról Kassára szállítják.

Végül is nemesi felkelést rendelt el az özvegy Sáros megyében s a nemesi csapatok fedezete alatt sikerült 1677 augusztus 18-án Kassán az akkori jezsuita, későbbi premontrei templomban örök nyugovóra helyezni a fiatalon elhunyt fejedelmet.

Az özvegy és az anyós között egyre jobban elhidegült a viszony. Ilona szomorúan látta, hogy anyósa vakbuzgósága miatt milyen súlyos vagyoni kár éri árváit s igyekezett anyósa protestánsüldözéseit mérsékelni. Zsófia asszony azonban vallástalannak és kapzsinak tartotta s azzal vádolta, hogy szabadon akar gazdálkodni árvái vagyonában. Az anyóson kívül Hedvig is igyekezett lehetetlenné tenni Ilona munkácsi tartózkodását, aki végül is, nehogy a viszony közte és egykori férje családja közt nyílt ellenségeskedéssé váljék, 1677 december 15-én elhagyta Munkácsot. Fiacskája már húszhónapos volt. Szépen fejlődött. Anyja Ferkónak, nagyanyja Ferkónek becézte.

Útjuk Borsin keresztül vezetett Sárospatakra. Itt töltötte az özvegy gyermekei körében a karácsonyi és az újévi ünnepet s január közepe táján tartózkodását az abaúji Regécz várába tette át.

Regécz vára lett a fiatal Ferkó élete első oly eseményének tanúja, amely szélesebb körben érdeklődést keltett. A kis fiú ugyanis a nagy hidegben meghült s betegsége már-már halálos lett. A könnyen izguló fantázia azonban nem elégedett meg a meghülés magyarázatával, a súlyos betegség mellett "kézenfekvőbb" magyarázatot kerestek. Ebben az időben nagyon hajlamosak voltak az emberek arra, hogy a betegségek mögött gonosz emberek bűnös cselekedetét, vagy emberfeletti hatalommal bíró lények boszorkánykodását keressék. Ferkó betegségénél is többen azt vélték, hogy bizonyos, többször is már boszorkánygyanús volt Doleszné babonázta meg a bölcsőjét, mások viszont azt gyanították, köztük az új kancellár, Gubassóczy nyitrai püspök is, hogy a gyermeket megmérgezték. A gyermek, akinek egészségi állapota már-már országos érdeklődés tárgya lett, szerencsésen felgyógyult. Közben Szelepcsényi érsek, aki levélben figyelmeztette az özvegyet, hogy vizsgálja meg a fiúcska minden étkét és italát s vigyázzon arra, ki kerül a gyermek közelébe, békét közvetített az özvegy és az anyós között. Valószínűleg közrejátszott Ilonánál az idősebb anyósa iránti tisztelet, Zsófiánál pedig az unokák utáni vágy s a kibékülés létrejött. Már előbb, május havában átköltözött a kis család Sárospatakra, ahol az alig két évet betöltött Ferkót a szerencsi tiszttartó alig kecske nagyságú lovacskával lepte meg. A kibékülés megtörténte után az özvegy gyermekeivel június közepén visszatért Munkácsra, ahol ez alkalommal több mint egy évet töltött el egyfolytában.

Együtt szorgoskodott itt az anya és a nagyanya a gyermekek nevelésén. Ferkó ekkor még az asszonyok és dajkák gondozására volt bízva, de anyja felügyelt minden tetteire. Már is igyekezett jellemét jó irányban befolyásolni, de nemcsak jellemére ügyelt, hanem testi nevelését sem tévesztette szem előtt. Maga mellett hálatta s így mindég gondját tudta viselni. Rákóczi önéletrajzában feljegyezi, hogy anyja igazán anyailag komoly szeretettel szerette, minden illetlen tetteire figyelte. Különben erre a koragyermekségére, mint az természetes is, nem emlékezett vissza.

A Munkácson töltött tizennégy hónapnak Zrínyi Ilona számára komolyabb jelentősége volt. Ekkor került ugyanis összeköttetésbe az Erdélyre támaszkodó kuruc felkelők fiatal, daliás vezérével, gróf Thököly Imrével, akihez utóbb élete sorsát is kapcsolta.

Munkácson ezúttal az özvegy nem maradt támogató nélkül. Meglátogatta testvére, Zrínyi János, aki a császári hadseregben kapitánykodott. János július 1-én érkezett Zboróra, ahol a hűséges Kazinczi Péter fogadta s onnan Nagysároson, Kassán, Regéczen, Patakon át ment Munkácsra. János nagyon szerette nővérét és gyermekeit, kiket egyik levelében "kedves angyalainak" nevezett.

Már János megérkezése előtt felkeltette Ilona érdeklődését Thököly híre. Thököly apja szintén belekeveredett a Wesselényi szövetkezésből keletkezett 1670-es felkelésbe s ezért vagyonától megfosztatott. Fia ekkor mint siheder-ifjú menekült Erdélybe. Kiváló szellemi tehetsége csakhamar magára irányította a menekültek közfigyelmét és a kurucok 1678. tavaszi támadásában már egy dandár élén vett részt. A még alig gyermek-férfira vonatkozhatnak Zrínyi Ilona udvari káplánjának 1678 jún. 27-én kelt sorai: "azon Erdélyben levő személynek formáját értem... Magas, szőke hajú s bajszú, kerek ábrázatú ifjú". Ezt az érdeklődést kevéssel utóbb személyes kapcsolatok felvétele követte.

Az Erdélybe menekült bujdosók először 1672-ben intéztek támadást a császári Magyarországot megszálló idegen csapatok ellen. Eleinte helyi sikereket értek el ugyan, de utóbb kénytelenek voltak visszavonulni. A császáriak erőszakos térítése lázadásba kergette az árvai evangélikus tótokat, de lázadásukat a császári csapatok leverték. Nagyban folyt a protestáns iskolák és templomok elvétele, a zsarolás, fosztogatás, üldözés. Az egykori alkotmányosságnak most már a látszatát is elvetették Bécsben. A bujdosók első támadására Lipót eltörölte az alkotmányt, megszüntette a nádori méltóságot s az ország élére diktatori hatáskörrel Ampringen Gáspár személyében kormányzót állított. Az idegen hadak formálisan megszállták az országot s nemzeti hadsereg hiányában az ország kísérletet sem tehetett az ellenállásra. Egyedül a kurucoknak nevezett bujdosók évről-évre megismétlődő támadásai nyugtalanították a császári csapatokat. Közben a Pozsonyban felállított vésztörvényszék százával ítélte el a protestáns lelkészeket, 67-et pedig gályarabságra küldött. Ezeket 1676-ban Ruyter hollandi admirális szabadította ki. A bujdosók meg-megismétlődő támadásai közben kegyetlenül és gyűlölettel irtotta és pusztította egymást és egymás vagyonát a kuruc és a németpárti labanc. A magyarság élete a mélypontra jutott.

**A bujdosók seregét nagyban erősítette és növelte a végvárok elbocsátott magyar katonasága. De komoly hadsereggé csak a külpolitikai helyzet változása fejlesztette ezt az összeverődött hadat, amely a tiszai részeken várta a jobb jövőt.**

Már 1672 óta folyt a háború a franciák és a császár között. Lipót Brandenburgot, Hollandiát, Spanyolországot állította csatasorba XIV. Lajos ellen. Lajos viszont mindent elkövetett, hogy a császár fegyvertársait gyöngítse. Brandenburgot Svédországgal támadtatta meg. A magyar bujdosók pedig kapóra jöttek, hogy bevonja őket is a Habsburg-ellenes kooperációba. A bujdosók végül is az úgynevezett varsói szerződésben megegyeztek a francia udvarral. A török támogatása is biztosítva volt. Tehát 1678-ban Apafi erdélyi fejedelem erélyesebb támadásra határozta el magát. Azonban csakhamar bebizonyosodott, hogy Teleki Mihály amilyen kitűnő diplomata, épp olyan tehetetlen hadvezér s így tőle csakhamar az észrevétlenül kuruc seregek élére fejlődött Thököly vette át a kuruc seregek parancsnokságát. A 21 éves ifjú nagy ügyességgel, kétségtelen katonai és diplomáciai érzéssel indította meg 1678. évi hadjáratát. Megverte Lesliet, Labordeot. Megvívta Putnok, Torna, Murány várait. Megszállta a bányavárosokat. Kassát nyugtalanította. Be-betört Ausztriába és Morvaországba. Visszafoglalta ősi birtokait s a megerősített helyeken kívül hatalmába kerítette egész Felső-Magyarországot. Bár utóbb a császáriak elől visszavonult s XIV. Lajos béketárgyalásának hírére fegyverszünetet is kötött, a következő évben (1679) Szikszó mellett ismét jelentős katonai sikert ért el, minek hatására a bujdosók 1680 január 8-án fővezérükké választották.

1678 nyarán tehát épp felkelőben volt Thököly csillaga s joggal lehetett tőle várni, hogy méltón lép Bocskai, Bethlen és Rákóczi György nyomába.

Gróf Zrínyi János Antal a császári udvar felügyelete alatt nevelkedett fel, majd a császári hadseregbe lépett. Hűséggel és vitézséggel próbálta katonai pályáját megalapozni s ősei vagyonát, atyja javait visszaszerezni. Midőn a kurucok, élükön Thököly-vel a bányavárosok felől visszavonulóban voltak, amint azt Thököly életrajzában Angyal Dávid valószínűsíti, Zrínyi János néne valamelyik veszélyeztetett várából néhány értékesebb holmit biztosabb helyre kívánván vinni, fedezetet kért Leslie tábornoktól, aki különben barátja is volt s akit nénjéhez jövet Kassán fel is keresett. A tábornok nem tudott kellő fedezetről gondoskodni és azt tanácsolta, hogy hagyja valamivel későbbre a vállalkozást. Zrínyi azonban lebecsülte a kurucok erejét s fedezet nélkül is útra kelt. Útközben egy körülbelül ötszáz főnyi kuruc csapattal találkozott. Talán lestek is rá a kurucok, akiket érdekelt a vértanúhalált halt Zrínyi Péter fia s akiről már előbb is elterjedt a hír, hogy Erdélybe ment. Különben is erősen szem előtt tartották a munkácsi várat, melyben Báthori Zsófia nem csinált titkot féktelen kurucgyűlöletéből s az Erdélyből támadt felkelés helytelenítéséből. A kuruc csapat legyőzte Zrínyi kíséretét, felprédálta a kincseket s Zrínyit is foglyul ejtette. Az eset a Bodrog-közben levő Vékénél történt s egykorú feljegyzések szerint közel négyszáz halottat vesztett Zrínyi s csapatából ezeken felül többen vízbefulladtak. Zrínyi Kazinczival együtt került fogságba, ahol azonban legkevésbé sem éreztették császári tiszt voltát. Thököly kivétette a foglyok közül s azóta Zrínyi Thököly, majd Apafi udvarában volt tisztességes vendéglátó őrizet alatt. Bizonytalán számítottak arra, hogy apját megbosszulandó, a vendéglátók közé áll.

Zrínyi János tisztos fogsága és jó sorsa kellemes benyomást keltett Zrínyi Ilonában, aki minden lehető megtett, csakhogy testvére sorsán könnyítsen. Többek közt levéllel fordult Thökölyhez is, aki a kezébe esett testvéren keresztül megtalálta az utat az özvegy szívéhez. Ilona egyik levelében, melyet fogoly testvérenek írt, megemlékezett a gyerekekről is, írván, hogy Ferkó és Juliánka "most Istennek hála, jó egészségben vannak".

Az özvegy kérésére Thököly 1679 nyarán szabadon bocsátotta Zrínyi Jánost, aki augusztusban már ismét Munkácson volt néne és annak kis családja körében. A megszabadulást megelőző levelezés, amely az özvegy és az ifjú Thököly közt folyt le, közel hozta a két szívet egymáshoz. Úgy látszik, arcképet is cseréltek egymással s talán az 1679 elején Erdélybe küldött Hidyvel azt is megizente az özvegy a daliás és az előző évi sikereitől egyszerre európai hírűvé lett Thökölynek, hogy hajlandó lenne hozzá menni. Ez a frigy különben is titkos óhajta volt az egész nemzeti közvéleménynek.

A kötendő frigyét ugyan 1679 nyarán erősen veszélyeztette Teleki Mihály terve, aki előzvegyült lányát, Teleki Annát kívánta Thökölynek adni, hogy azt magához és családjához kösse. Thököly azonban, bár kezdetben politikából hajlandóságot mutatott erre, csakhamar visszatért az évek óta táplált tervhez, hogy Zrínyi Ilonát fogja elvenni. A házassági tervnek azonban több akadálya volt. Egyrészt tartani kellett a bécsi udvar nehezmenyezésétől, másrészt Báthory Zsófiától, aki előtt Ilona alig merte az ügyet előhozni. Az anyós amúgy is az idős és fiatal asszonyok közt magyarázható természetes ellenszenvvel figyelte menyét. Emellett bántotta, hogy fiát menyé rokonsága rántotta volt be a szövetkezésbe és a felkelésbe. Nem tudta összeegyeztetni azt, hogy valaki katolikus létére ujjat húzzon a császár-királyal. Hiába izengettek neki a felkelők, ő ridegen elutasított minden közeledést. "A nagy emlékezetű Báthori-család utolsó sarja lévén, nem akarom magamat állhatatlansággal megjegyeztetni" írta Wesselényinek, Teleki hívének. Másszor azt izente vissza egy üzenetre, hogy ahány házat felégetik, annyi kálvinista prédikátort ölet meg.

Mindazonáltal a dolog csak érlelődött. Ilona és gyermekei már 1679 szeptemberében átmentek Zboróra s a makoviczai várban töltöttek közel egy félévet. Itt látta 1780 február 19-ére Zrínyi Ilona ebédre Thökölyt, aki tisztjeivel kereste fel az özvegyet. Itt találkozott először a leendő pár s Ferkó és mostohaapja.

Thököly ekkor fegyverszünetben volt a császáriakkal, nem kis mértékben azért is, mert így több reménye volt ahhoz, hogy a császártól tartó Zrínyi Ilona nem fog félni hozzámenni nőül s a császár is hozzájárul a házassághoz.

Thököly látogatása igen rossz benyomást keltett Zsófia asszonyban. Már a látogatás előtt, február 3-án rosszálló levelet írt menyének, melyben arról is írt, hogy a szóbeszéd szerint Thököly gróf a "mátkájához" megy Makoviczára. A Thököly látogatását bejelentő tisztek állítólagos bárdolatlan viselkedésére pedig megjegyezte, hogy "ha szegény édes fiam élne, megpökné ezt!" Zrínyi Ilona a látogatás után (február 21-én) méltósággteljes sorokban utasította vissza a vádaskodásokat. Magáról a találkozásról így írt: "Az armistitium (fegyverszünet) publicáltván, Gróff Thököly Uram ideizent, hogy eljön; ki is feljövén a várban hétfőn, ebéden levén itt, ebéd után mindjárt lement. Én nem mondhattam, hogy ne jöjjön; mint más becsületes embert, úgy kellett ő Kegyelmét is látnom, az mint mások is azt cselekszik, az merre megyen".

Zsófia asszony állapota egyre jobban romlott s Ilona az árvákkal március végén, fia születése napja után a makoviczai várból átment Munkácsra. Zsófia már április 11-én elkészítette végrendeletét, sőt már május 18-án elkészítették azok az esküminták is, amelyek szerint a munkácsi vár katonái felesküdték volna az új gazdáknak "kegyelmes asszony méltóságos Zrínyi Ilona fejedelem őnagyságának" és "mind két ágon levő magzatának, Méltóságos Rákóczi Ferenc és Rákóczi Juliánka őnagyságuknak". A nagyasszony hosszas halálküzdelem után június 14-én hunyta örök álmra szemét. Végrendelete szerint, melyben nagy alapítványt tett a jezsuitáknak is, a munkácsi, ecsedi, borsii és somlyói uradalmakat és az ingóságokat unokáira hagyta. A kis Ferenc azonban egyedül örökölte a szentmiklósi uradalmat. Az uradalmak örökléséért a végrendelet szerint az örökösök 50.000 forintot tartoztak fizetni a kincstárnak. Unokái gyámságára, a menyében úgy látszik nem bízó Zsófia, I. Lipótot kérte meg.

Az alig négy éves Ferkónak alig maradt emlékképe nagyanyjáról, de úgy annak, mint nem is ismert apjának szeretettel őrizte emlékét s a kassai családi templomban 1706 és 1708 között többször felkereste sírjaikat, hogy ott imádkozzék lelki üdvösségükért.

A nagyasszony elhunytá után Munkács őrsége felesküdt Zrínyi Ilonának és "mind két ágon levő magzatainak". Ettől kezdve az özvegy állandóan Munkács várában tartózkodott.

Ebben az időben történt Rákóczival az az emlékezetes eset a kígyóval, amelyet aztán a gyerekségére visszaemlékező férfi szimbolikus jelentőségűnek tartott. Egyik este, mikor már az özvegy lefektette két gyermekét s maga a házi oltára előtt áhítatoskodott, majd lefeküdt, a távolabb fekvő komorna egyszer csak arra lett figyelmes, hogy az asztal alól nagy kígyó csúszik elé s a fejedelemasszony ágyába mászik. Sikoltására Ilona hirtelen felriadva azt hitte, hogy tűz van s leánykáját felkapva kirohant. A megrémült komorna utána rohant s így a kis Ferkó magára maradt a kígyóval.

Ezt az eseményt és az ezzel kapcsolatos riadalmat aztán sokszor hallotta Rákóczi s önéletírásában megjegyezte, hogy kevéssel utóbb a kígyó valóban becsúszott anyja ágyába. Mert szerinte anyja Thökölyvel kötött házasságával "akár véletlenül, akár a Te rendelésed szerint történt a dolog Uram,... anyánk, a te szolgáló leányod, férjének személyében kígyót fogadott ágyába". Nagyanyja erős katolicizmusa annyira megvolt az unokában is, hogy anyjának a luteránus Thökölyvel kötött házasságát mindig súlyos családi szerencsétlenségnek tartotta s önéletírásában nem egyszer adott utólag gyanújának kifejezést, hogy Thököly az ő halálára törekedett: "Hogy engem, házam utolsó sarját, láb alól eltéve és megtartva magának az örökös jogon házamat illető várakat és erősségeket, Magyarországot és a magyar koronát (melyre vágyott), megnyerje és megtarthassa". Ezzel a váddal illetve különben mostohaapja luteránus tanácsosait is.

Munkácsra költözésük után az özvegy érkörösi és sámsondi Körösi Györgyöt osztotta be Ferkó mellé. Ez a derék nemes ember lett aztán a gyermek leghívebb gondozója és őrizője, bár Ferkót az asszonyok kezéből csak öt éves korában vette ki teljesen az anyja. Körösi mellett, aki inkább a testi nevelést intézte, Badinyi János foglalkozott Ferkóval, amint az az ötödik évét betöltötte. Badinyi Zólyom vármegyei nemes ember volt, aki iskoláit Patakon végezte s valószínűen Thököly ajánlatára került a gyermek mellé. Az elemi ismereteket, a hittant és az ábécét Bárkány János ferencendi atya tanította. A kegyesrendiek budapesti rendházában ma is őrzik azt az 1674-ben kiadott ábécés könyvet, amelyből Ferkó első ismereteit szerezte. Ebben a könyvecskében maradt ránk a gyermek első írásgyakorlatai. A könyvben különben a következő igen kedves ajánló sorokat olvashatjuk tanítója tollából: "A bölcsességnek kezdete az Úr félelme. Kitől mindennemű jóknak áldását kívánja Páter Bárkány János a méltóságos és nagyságos nevendék fejedelmi nagy Rákóczi-familiának méltóságos csemetéjére, Rákóczi Ferkóra. Kinek az Úr napjait sokakra terjessze, földön, menyben örökösen nagyra nevelje".

Rákóczi élete egyenes út volt első oktatója első igazságának felismerése felé. "A bölcsesség kezdete az Úr félelme". Élete második felét valóban az Úr félelmének szentelé. Első tanítójának képe azonban nem maradhatott meg élénken benne, mert a száműzetésben már nem emlékezett tanítója keresztnévére vissza.

A száműzött Rákóczi már csak nagyon hiányosan emlékezett nevelésének erre a szakára. "Tanítóim képezték ki bennem a rangomhoz illő erkölcsöket és reászorítottak az imádkozásra" írja "feljebbvalóimnak nagyon is engedelmes voltam... amennyire emlékszem, legkevésbé sem tanúsítottam ellenszegülést a koromhoz mért kegyességi gyakorlatokban... Gyakran mondták nekem, hogy semmi rossz hajlandóságaim nem voltak, mégis gyakran megbüntettek, mivel rest voltam a tanulásban és tulságosan szerettem a fegyvereket s a hadviselés képét ábrázoló gyermeki játékokat... Oh Uram, látod, mily zavaros mindannak a képe és ábrázata, ami velem gyermekségem kezdetétől történt!"



1681 tavaszán mind a két gyermek megbetegedett. De betegségük, bár az özvegyet megijesztette, nem bizonyult súlyosnak. Sokkal nagyobb gondot okozott anyjuknak, hogy ellentálljon gróf Caprara kassai császári tábornok törekvéseinek, aki mindenképpen császári csapatokat akart Munkács várába helyezni. Anyai gondoskodására mi sem jellemzőbb, minthogy már 1681-ben lépéseket tett arra nézve, hogy fia, mint a Rákóczi-ház utolsó sarja, kapja meg a "római szent birodalmi fejedelem" címet. Azonban Klobusiczky Ferenc minden ügyessége, kit ez ügyben Zrínyi Ilona a soproni országgyűlésre küldött, csődöt mondott s Rákóczi Ferenc csak 1697-ben tudta az ügyet dűlőre vinni.

Zrínyi Ilona és Thököly házasságának terve most már a közvéleményt is foglalkoztatta. Már mendemondák is keletkeztek. Maga Rákóczi is feljegyezte, hogy híre járt annak, mintha a császári udvar tanácsa vette volna rá az özvegyet, hogy Thökölyt megnyerendő menjen nőül hozzá. Az özvegyet többen figyelmeztették, hogy fejedelmi férj után mindössze csak egy grófhöz megy nőül. Thökölyék erőteljes protestáns színezetét maga sem kedvelte. Azonban nagyon tetszhetett neki a végül is előkelő családból származó fiatal és eszes ember, akinek szerencsecsillaga egyre fennebb szállt, aki már maga mögött érezhette a porta bizalmát és akiről az egész világ tudta, hogy XIV. Lajos támogatja. 1681 karácsonykor Thököly munkácsi látogatása kapcsán tisztázták egymás közt az ügyet az özvegy és a nála tizennégy évvel fiatalabb Thököly. Pár nappal később, 1682 január 8-án már maga Zrínyi Ilona fordult az érsekhez és a kancellárhoz, valamint Lipót mindenható miniszteréhez, Kollonichhoz, kérve közbenjárásukat a császárnál az engedély megadásához. Annyi hévvel sürgette a házasságot, írja egyik historikusunk, mintha attól függött volna egész boldogsága. A házasság terve ellen az udvar már 1680 elején fellépett s Caprara megbízása alapján Zrínyi János lett volna hivatott nővérét a dologról lebeszélni. 1682 áprilisában az udvar újra nőjéhez küldte, de már ekkor nem merték ott sem a tervezett házasságot nyíltan ellenezni. Mindenesetre kellemetlen lehetett Zrínyi János küldetése, mert Thököly mielőbb szabadulni kívánván tőle, úgy intézkedett, hogy Izdenczyvel, Thököly követével, aki többek közt az udvar engedélyét is kérendő volt Thököly tervezett házasságához, térjen vissza Bécsbe.

Thököly már a házasság előtt úgy kezdett intézkedni leendő asszonya városaiban, mintha máris az övéi lettek volna. Sőt nem is várta be, amíg Izdenczy meghozza az engedélyt s a házasságkötés nagy pompával Munkácson már 1682 június 15-én megtörtént. Utána azonnal Thököly katonái szállták meg Munkács, Regéc és Makovicza várát. Két nappal a házasságkötés után jött meg Izdenczy Lipót beleegyezésével, amely azért még mindig fontos volt, mert ezzel Lipót elismerte Thököly nejét a Rákóczi árvák további gyámjának. A házasságtól mindkét félnek politikai reményei is voltak. Az ifjú férj neje és a Rákóczi-árvák vagyonával és családi tekintélyével alátámasztani vélte nagyra törő terveit, amelyek az erdélyi fejedelemségen át a magyar korona felé törtek. A tizennégy évvel idősebb, boldog új asszony pedig Thökölytől várta, hogy fiát visszasegíti családjá erdélyi fejedelemségébe. A hatéves Rákóczi Ferkó alig emlékezett később vissza erre a menyegzőre, amelyet ő mindég elítélt: "Anyámnak a lutheránus felekezethez tartozó Thököly Imre gróffal kötött második házasságáról is alig tartottam meg emlékezetemben valamit az ünnepi lakomákon kívül, melyeket nemzeti szokás szerint ünnepies szertartással, de mégis nagy evéssel-ivással és pazar fénnel tartottak meg".

Kevéssel a házasságkötés után Zrínyi János bécsi kezdeményezéséből még közvetíteni próbált az udvar és Thököly között, de Thököly bízva fegyvereiben és a török támogatásának sikerében, kitért a béke lehetősége elől, mire a török ünnepélyesen kikiáltotta őt Magyarország királyává. Thököly ugyan visszautasította a királyi címet, de a valóságban kevéssel utóbb egy tényleges új királyságot szakított ki magának Felső-Magyarország területéből.

Thököly 1681 előtti szerepének igen nagy történelmi jelentősége van, mert nagy részben az ő nyomására bukott meg a bécsi abszolutizmus Magyarországon s hívta össze Lipót az 1681. évi soproni országgyűlést, amely az alkotmány visszaállítását jelentette. Ezen kívül Thököly fellépésének volt a következménye az, hogy az ország keleti megyéiben a protestantizmust soha nem érte olyan korlátozás, mint a nyugati részekben. Thököly azonban nem elégedett meg ezekkel az eredményekkel. Érezte, hogy azok az ő, és nem az elgyöngült Erdély sikerei s ez fűtötte. Telekivel és Apafival különben is már előbb halálosan összekülönbözött. A nyugati magyarság az új alkotmányosság fennmaradásának reményében kiegyezett a Habsburgokkal. Egyedüli támogatója a török maradt. Thököly a Lipóttal kötött fegyverszünetben már a Garamig kapta meg Magyarországot. A bányavárosokért havi 3000 forintot fizetett neki a császár. Felső-Magyarország Thököly országa lett. Országgyűlést tartott Kassán s adót szedtetett. A török évi 40.000 tallér adófizetésért ismerte el őt királlyá. De mint említém, Thököly csak a fejedelmi címet fogadta el. Pillanatnyilag tehát négy részre oszlott az egykori Magyarország területe: a török hódoltságra, az Apafi alatti Erdélyre, a Lipót kezén maradt magyarországi csonkra és Thököly felső-magyarországi fejedelemségére.

A sikerei tetőfokán levő Thököly mellett vidáman élt a kis család. Az 1682. évi szüretet az asszony és a gyerekek a Hegyalján töltötték. Thököly a karácsonyi ünnepeket töltötte családi körében. A következő év farsangját Kassán töltötte férje mellett az áldott állapotban levő fejedelemasszony s a gyerekek is ott voltak. Majd Lőcsére ment, ahol fia született. Tavasszal tette át a család a szállását Zboróra, de már május végén mindannyian a szerencsi várba mentek át. Mikor pedig Thököly a szultán és a nagyvezér üdvözlétére Eszékre ment, Patakot és Regéczet kereste fel az asszony, aki maga is segített előkészíteni a tervezett nagy hadjáratot s szorgos kezekkel készítette az új hadi zászlókat.

## Zrínyi Ilona életéről



*Jakobey Károly: Zrínyi Ilona*

IV. Zrínyi Péter bán és Frangepán Katalin leányaként a horvátországi [Ozaljvárbán](#) született 1643-ban.

Neve akkor vált igazán közismertté, amikor férjhez ment 1666. március 1-jén I. Rákóczi Ferenchez. Három gyermekük született: 1667-ben György, aki azonban még csecsemőkorában meghalt, 1672-ben Julianna, majd 1676-ban a későbbi II. Rákóczi Ferenc.

Házasságuk nem volt boldog és nem is tartott sokáig. Nem a válás vezetett a történelmi frigy felbomlásához, hanem a Wesselényi által vezetett rendi mozgalomban való részvétel, amely miatt I. Rákóczi Ferencet börtönbe zárták. S bár fogsága nem tartott hosszú ideig, hiszen kegyelmet kapott, 1676-ban elhunyt. Zrínyi Ilona özvegy lett, és árván marad a két gyermek is.

Az özvegyen maradt Zrínyi Ilonának sikerült elérnie a császári udvarnál, hogy ő maradhasson a gyermekei gyámja, jóllehet I. Rákóczi Ferenc halála előtt [Lipót](#) császár pártfogásába ajánlotta őket. Anyósa halála után végül a hatalmas Rákóczi-birtok úrnője lett. Ez azt jelentette, hogy az ő kezelésében maradt a hatalmas Rákóczi-vagyon és a várak, többek között [Regéc](#), [Sárospatak](#), [Makovica](#) és persze [Munkács](#) parancsnoksága.

Könnyedén irányította az ügyeket, miközben leveleket váltott egy nála öt évvel fiatalabb férfival. Ő volt a késmárki gróf, akit mi [Thököly Imre](#)ként ismerünk. A levelek természetesen nem voltak érzelemtől mentesek, sőt még a házasság gondolata is megfogalmazódott bennünk. Erre azonban még pár évig várniuk kellett. A "kuruc király" 1680-ban egy ebédmeghívás alkalmával megcsodálhatta a szépséges jövendőbeliét. Akkor már biztos volt, hogy hamarosan az esküvőre is sor kerül, ehhez azonban szükség volt a bécsi udvar engedélyére. A szerelmeseknek erre [1682](#)-ig kellett várniuk. Házasságkötésükről még egy francia romantikus regény is született.



*Székely Bertalan: Thököly Imre*



*Munkács vára*

Zrínyi Ilona második férje mellett megtalálta mindazt, amire vágyott. Sőt még annál többet is, hiszen 1678-ban már vagyonával is támogatta a kurucok megmozdulásait a Habsburgokkal szemben. Cselekvő részese volt második férje oldalán a Habsburgok elleni kuruc felkelésnek. De ismerjük a mondást, miszerint egyszer fent és egyszer lent, és a kezdeti sikerek után jöttek a súlyos vereségek. [Bécs 1683](#)-as sikertelen ostroma után a [török](#) csapatok és Thököly velük szövetséges kuruc csapatai állandó visszavonulásra kényszerülnek és Thököly gyors egymásutánban kénytelen feladni a Rákócziak várait. 1685-ban Thökölyt elfogták és rabláncon vitték Nándorfehérvárra, ahol sorsa végképp megpecsételődött.



Zrínyi Ilona nem tehetett mást, mint hogy Munkácson maradt két gyermekével. [1685](#) végén a császári csapatok körülveszik a utolsó erősséget, Munkács várát is. Zrínyi Ilona három évig védte [Antonio Caraffa](#) generális csapatai ellenében [Munkács](#) várát. [Buda](#) visszafoglalása után a helyzete azonban tarthatatlanná vált, és [1688. január 17-én](#) kénytelen volt a várat feladni, de elérte, hogy a vár védői amnesztiát kaptak a császártól, és hogy a Rákóczi-vagyon gyermekei nevéen maradjon. A megállapodás értelmében azonban [Bécsbe](#) kellett mennie gyermekeivel együtt, ahol a megállapodást részben megsértve, gyermekeit elszakították tőle, őt magát pedig zárdába küldték.



*Zrínyi Ilona a várfalon*



*Madarász Viktor: Zrínyi Ilona a vizsgálóbíró előtt*

1691-ig az Orsolyaszűzek zárdájában lakott, ahol lányát, [Rákóczi Juliannát](#) nevelték. Fiát, [II. Rákóczi Ferencet](#) azonban Neuhausba vitték, egy jezsuita iskolába, és anya és fia soha többé nem találkozhattak.

Amikor Heisler generális Thököly fogságába került, Zrínyi Ilonát a rab tábornokkal kicserélték, így aztán újra együtt lehetett férjével. Búcsúlevelét, amit ekkor írt fiának, II. Rákóczi Ferenc valószínűleg azt soha nem kaphatta meg.

[1699](#)-ben elkísérte férjét a török száműzetésbe.

1703. február 18-án halt meg, nem sokkal a Rákóczi szabadságharc kitörése előtt. Hamvait fia hamvaival együtt, a [kassai Szent Erzsébet-dómban](#) helyezték el.

Zrínyi Ilona határozott és keményszívű volt. Egyetlen dolog tudta csak megingatni elveiben, ez pedig a Thököly Imre iránt érzett szerelem volt.

Sokan azonban, köztük II. Rákóczi Ferenc is, egyszerűen hozományvadásznak tartották a férfit, aki csak színlelte a szerelmet.

Egy azonban biztos: Zrínyi Ilona jóban-rosszban kitartott párja mellett. Ezzel pedig legendát teremtett. Egy hős, harcos, küzdő szellemű asszony legendáját.



**Dr. Galla János**

### **Cum Deo pro Patria et Libertate**

**1703. június 16.**

Közel kétszáz évig az elhallgatás leple borította a kivételes tehetségű, feddhetetlen erkölcsű, hajthatatlan fejedelmet és csodálatos nyolcéves szabadságharcát. De mi mégsem feledtük azt a kiváló tudóst, írórt, politikust és hadvezért, aki génjeiben hordozta mindazt, amit kiváló őseitől a Zrínyiektől és a Rákócziaktól örökölt.

Az elmúlt század elején a magyar országgyűlés az 1906. évi XX. törvénycikkben méltó módon emlékezett meg a magyar nemzet nagyságos vezérlőfejedelméről.

Hívjuk fel és forduljunk mi is a világ magyarságához, a Kárpát-medence magyarságához és valamennyi nemzetéhez, hogy amint őseink 300 évvel ezelőtt együtt küzdöttek a haza függetlenségéért most együtt emlékezzünk és ünnepeljük egyik legnagyobb történelmi eseményünket.

A nagy királyainkkal azonos rangú fejedelmi uralkodót, a magyar nemzet hőseit II. Rákóczi Ferencet és a 8 éves szakadatlan honvédő szabadságharc emlékéért a „Rákóczi-szabadságharc évében” ünnepeljük együtt. A Szent Korona országainak szinte minden népe együtt küzdött a Kárpát-medencében a Nagyságos Fejedelem által adományozott „CUM DEO PRO PATRIA ET LIBERTATE” lobogó alatt.

Nemzeti ünnepként emlékezzünk a dicsőséges nagy magyar Rákóczi-szabadságharc kezdetére (1703. június 16.).

Felsővadászi II. Rákóczi Ferenc a Német-római Birodalom hercege a következő sorokkal küldte a szabadságharc kezdetén felhívását a keresztény Európába.

Kiáltvány!

*„Örök emlékezetül! Ismét felszakadnak a híres magyar nemzet sebei, a nemzet megsértett szabadságának annyiszor mostohán kezelt sebesülése, s most már az a veszély fenyeget, hogy az egészséges törzset is a végső halálos pusztulásba dönti... a nemzetet, mely... vérének hullatása és áldozatok árán kiváló dicsőséggel védelmezte... az egész kereszténységet... megfosztják hadi érdemeitől, s... páratlanul megcsúfolva egy idegen népnek vetik oda prédául.”*

— Rákóczi 1700-ban Magyarországot járva rettenetes benyomásokra tett szert. „Szegény alattvalóimat a teletől német katonaság tönkre tette, panaszaik miatt sokat bántódtam. A császári katonaság eljárása a pogány zsarnokságra hasonlított. Fizetéképtelen férfiak asszonyain erőszakot követtek el, a gyalázatot a férjek jelenlétében hajtván végre. Másokat megkorbácsoltak, sokan behaltak az ütlegetésbe... Az eredeti magyar birtokosokat jogaiktól megfosztották, ... hacsak hatalmas pénzszegekkel vissza nem vásárolták saját tulajdonukat.”

— XIV. Lajos francia király bizalmasan felkéri Rákóczit, hogy álljon a Habsburg-uralmat gyűlölő magyarok élére. Sorsa ettől az időtől kezdve egybefonódik hazájával és a nemzet sorsával.

A lengyelországi Brezán várából szólítja harcba Magyarország minden nemes és nemtelen lakosát. Esze Tamást kinevezi ezredskapitánnyá és átadja neki a „Cum Deo pro Patria et Libertate” feliratú piros selyemzászlókat.

## A brezáni kiáltvány

*„...minden igaz hazaszerető, Országunk régi dicsőséges szabadságát Ohayto Egyházi és Világi, Nemes és Nemtelen, Fegyver Viselő és Othon lakos, egyszóval minden rendű igaz Magyarokat haza fiúságokra inttyük és kényszerittyük s kéryük, hogy, mint már Isten némelyeknek sziveket az hazáért fel geriesztette s egjben hozta, úgy ki ki edes hazája szabadsága nemzete mellet az Isten és Törvényünk ellen képtelenül hatalmaskodó, zaklató, Portioztato, Adoztato, Nemessi szabadságunkat hatalmasson foglaló s fogyasztó beczületünköt tapodó, sönkat, kenyerünket el vevő,*

*életünkön uralkodó s kegyetlenkedő birodalom ellen fogion fegyvert...”*

– II. Rákóczi Ferenc herceg 1703. június 16-án jelképesen a Kárpátokon keresztül, a Vereckei-hágónál átlépte a magyar határt. Ezzel a népi kezdeményezésű felkeléssel megkezdődött a nyolc évig tartó nagy magyar Rákóczi-szabadságharc.

– II. Rákóczi Ferenc bámulatos szervezőképességével és átgondoltságával szervezte meg az egyre nagyobbodó kuruc sereg gerincét.

A nép kitörő örömmel és áldozatkészen fogadta, kijelentették, hogy „velem akarnak élni-halni.” Kezdetben a kurucokkal együtt harcoltak a lengyelek, svédek, franciák, bajorok és a Szent Korona országaiból a ruszinok, akikhez rövidesen csatlakoztak mint egységes kuruc hadhoz a szlovák, a román és kis létszámban a német fegyvert forgató lakosság.

Rákóczi nagy figyelmet fordított a kialakuló független magyar állam kulturális életére, a szabad vallásgyakorlásra, a törvénykezésre, a külkapcsolatokra és az államszervezetre.

– Megjelenik a szabadságharc első magyarországi hírlapja a Mercurius Hungaricus, majd a Mercurius Veridicus és a Mercurius Veridicus ex Hungaria.

Rákóczi bajorországi követét utasította a magyar–francia–bajor–svéd–lengyel katonai szövetség előterjesztésére.

– Szécsényben országgyűlés ült össze két táblával (két kamarás). A Rendek szövetséggé (konföderációvá) alakultak.

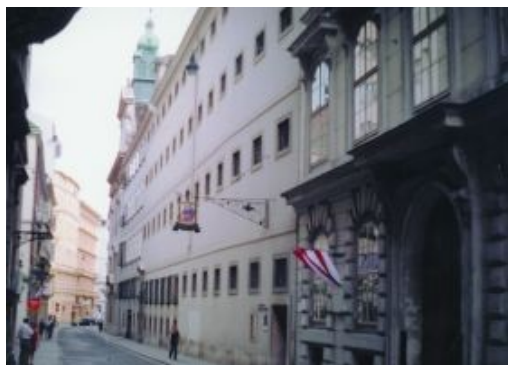
– Herceg II. Rákóczi Ferencet a Rendi Szövetség vezérlőfejedelemmé választotta. A szenátus elnöke gróf Beresényi Miklós.

– A legfontosabb (sarkalatos) törvények: a szenátus feladatai, a megyék képviselői, békekötés (csak a szövetség jóváhagyásával) igazságtételi törvények, az abszolutizmus sértettjeinek teljes kártalanítás, „türelmi rendelet” a keresztény vallások teljes szabad gyakorlásáról.

– A Kárpát-medence népei három évszázada Szent Istvánhoz, Szent Lászlóhoz és Mátyás királyhoz hasonlóan szimbólumokon és a szívükben őrzik emlékét, remélve a Nagyságos Fejedelem boldoggá avatását.



## Az Aspremont-palotától Bécsújhelyig



Orsolya-apácák kolostora

Munkács várának feladása (1688. január 11.) után Zrínyi Ilonát gyermekeivel együtt Bécsbe, az orsolyita apácák kolostorába vitték. Később a családot szétszakították, az anya nem érintkezhetett gyermekeivel, akik közül Júlia kolostori nevelőintézetbe került, Ferenc pedig a csehországi Neuhausba, az ottani jezsuita kollégiumba. Zrínyi Ilona, kijátszva a császári udvar éberségét 1691. június 24-én egy merész politikai húzással Bécsben férjhez adta lányát *Ferdinand Aspremont* grófhhoz, aki egy franciabarát német fejedelmi család fia és XIV. Lajos francia király távoli rokona volt. Rákóczi Julianna - már mint Aspremontné - kieszközölte az öccsével való örökség megosztásának lehetőségét, és Rákóczi Prágából 1692 nyarán visszatért Bécsbe nővéréhez, az Aspremont-házba.



A bécsújhelyi vár mai képe

A nyolcvanezer lakosú Bécsben és az Aspremont-házban mozgalmas politikai és kulturális élet fogadta. Tudott valamennyire németül, s a kor divatjának hódolva rászokott a kártyázásra, miközben nyelveket tanult, gyakorolta a vívást, a lovaglást, a táncot, de nem feledkezett meg a matematikáról és az erődítéstanról sem. A Bécsben töltött néhány hónap után itáliai utazás következett. Olaszországból tíz hónap múlva tért vissza, s ekkor, 1694. március 9-én, tizennyolc évesen megkapta nagykorúvá nyilvánítási bizonyítványát. Sógora, Aspremont gróf javaslatára előkelő külföldi származású házasságkötése (1694. szeptember 26., Köln) után november végén érkezett vissza Bécsbe, ahol házi áristomra ítéltetett, mert "a császár tanácsának kikérése és engedélye nélkül" ilyen előkelő házasságot kötött.



A bécsi Aspremont-palota Rákóczi-emléktáblája

1694 és 1699 között több esetben volt vendége Bécsben nővérének és az Aspremont-családnak. Legközelebb viszont már Bécsújhelyben láthatjuk, ahová - összeesküvés vádjával - 1101. május 29-én érkezett meg, erős katonai kísérettel. Rákóczi csak itt kezdte igazán felfogni helyzetének komolyságát. Több hónapon át folyt Rákóczi ügyének kivizsgálása, miközben megindult a szervezkedés megmentésére, amit elsősorban felesége - Sarolta Amália - szervezett, tervének megnyerte az őrség parancsnokát, *Gottfried Lehmann* kapitányt. Hosszas előkészületek után, 1701. november 7-én került sor a szökésre, melynek részleteit a fejedelem megírta *Vallomásában*. Itt elég elmondani, hogy dragonyos ruhába öltözött, s mint a fiatal Lehmann kapitány szolgája - aki ezalatt Rákóczi ruhájában a börtönben ágyán feküdt - hagyta el a börtönt, hogy aztán a városból kiérve lóra üljön. Eltévedt, de szerencséjére találkozott Lehmann kapitány testvérével, aki megmutatta a kivezető utat, és még kapuzárás előtt el tudta hagyni Bécsújhelyet, majd Podolinon át 1701. november 12-én átlépte a biztonságot jelentő lengyel határt. Végezetül: Lehmann kapitányt tettéért letartóztatták, majd testét négyfelé vágták, s a részeket négy vár bejárati kapujára szegezték. A fejedelemasszonyt pedig a Portacoli kolostorba zárták.

**Dobai János**

## II Rákóczi Ferenc imája



(Kisfaludi Stróbl Zsigmond: II. Rákóczi Ferenc c. szobra, 1953.)

(II. Rákóczi Ferenc - Borsi, 1676.március 27.-Rodostó,1735.április 8.

a Rákóczi-szabadságharc vezetője, Magyarország vezérlő fejedelme, erdélyi fejedelem

**Tekintsd, Uram, néped sóhaját,  
hallgasd meg a szegények,  
özvegyek és árvák  
hozzád felsíró jajkiáltásait!  
Tekints az engesztelésre kész ártatlanokra,  
és ne feledkezzél meg  
irgalmasságod cselekedeteiről,  
melyekkel hajdan oly kegyesen  
elárasztottad szolgaságban sínylődő  
választott népedet...  
Vezérelj cselekedeteinket,  
erősítsd karunkat,  
hogy egyesült erővel szolgálhassunk  
akaratomnak...  
Add, hogy rendelkezések útjáról  
le ne térjünk,  
hanem igazságtételeid Őreivé lévén,  
utunk nyugalomban  
és békecségyben vezessen tehozzád!**

A reneszánsz másodvirágzása a Perényiek és a Rákócziak korában

### **Időszaki kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumában, Sárospatakon**

2008. május 9. – 2008. augusztus 31.

*A Reneszánsz Év - 2008* eseménye Sárospatakon a MNM Rákóczi Múzeumában „A reneszánsz másodvirágzása a Perényiek és a Rákócziak korában” című időszaki kiállítás.

A sárospataki vár a magyarországi késő reneszánsz legépebben megmaradt épületegyüttese. Építtetője, Perényi Péter a XVI. századi magyar történelem egyik kiemelkedő egyénisége. Hatalmas vagyonával, koronaöri tisztségével az országos politikát befolyásoló személyiség. Az 1534 és 1537 között zajló építkezés eredményeként készült el Patakon, a család új birtokközpontja. Perényi Péter Siklósról hozta magával apja, Imre nádor reneszánsz mecénási tevékenységének példáját. Péter halála után fia, Gábor folytatta és fejezte be az apja által megkezdett építkezéseket.

A Perényieket követően a Dobó-család, majd Lorántffy Mihály birtokolták a várat. Lorántffy Zsuzsanna 1616-os házasságkötése révén került Patak a Rákóczi-család kezébe, s lett a Rákóczi-család birtokközpontja, számos történelmi esemény helyszíne. Az 1640-es években nagyszabású palotaépítkezések zajlottak itt. A tulajdonosok az épületegyüttest fejedelmi rangjukhoz méltóan bővítették, szépítették. Nem hiányzott Patakról a reneszánsz várkastélyok elmaradhatatlan tartozéka, a virágoskert sem. A XVII. század egyik nevezetes kertje volt Lorántffy Zsuzsanna Gombos-kertje.

A Perényi- és a Rákóczi-család a XVI-XVII. században Északkelet-Magyarország fontos – Felvidék és Erdély között kibontakozó – művészeti központjává tette Patakot. A nagy hírű Kollégium kiemelkedő támogatóiként hozzájárultak ahhoz, hogy a város a protestáns-humanista műveltség központjává is váljon.

A kiállítás a kastély nyugati szárnyának emeleti szobáiban, a Bretzenheim lépcsőcsarnok és folyosó tereiben kapott helyet. Utóbbiban monumentális késő reneszánsz kőfaragványokkal tagolják a teret. Ezek a Vörös-torony legutóbbi műemléki helyreállítása (1984-1995) során kiemelt a reneszánsz kőkeretek.

A kiállításon, a főkapu elemei és a kiskapu, az ablakok, az árkád darabjai kerültek bemutatásra. A Vörös-torony bejárati kapuzatának felső részén, a timpanonban, az angyal tartotta Perényi-címer már lefaragott. A timpanonos ablakok típusát négy ablak mutatja be. A háromszögű orommezőben különféle dekoratív díszítményeket csodálhatunk meg. Az ikerablakon plasztikus rozettadíszek, fürtös virágú növények, rovátkolt szalag a fő dekoratív elemek. A déli lunettás kapu elemei másik kőszerkezet részei voltak. A Janus arcú kő késő gótikus elemek átfaragásával készült és Perényi-kori lőréskeretbe építették be a XVII. században. A duplaíves árkád a Vörös-torony délkeleti homlokzatának második emeleti ablakcsoportjából való. A toronyba megcsönkítva, másodlagosan beépítve 1600 körül került (a keresztosztós ablakok közé) dekoratív ablakcsoportot kialakítva.

A késő reneszánsz kövek között elhelyezett ábrázolások bemutatják a sárospataki vár építéskor ismert előképeket és a Felvidék, ill. Erdély késő reneszánsz kastély- és templom építésének emlékeit (Miskolc, Kassa, Zboró, Frigyesvágás, Betlenfalva, Szinye, Nagyőr, Munkács, Szentbenedek, Kolozsvár, Alvinc, Keresd).

A XIX. századi romantika jegyében figyeltek fel a sárospataki vár műemléki jelentőségére, művészeti értékeire. Myskovszky Viktor műemlékeket bemutató képsorozatában egészében és részleteiben is megörökítette a Vörös-tornyot és a Felvidék legszebb műemlékeit.

A Perényi-család siklósi építkezéseire utal a másolatban bemutatott nádori kő a négyelt pajzsban elhelyezett Perényi címerrel, a kandalló részlet, a Perényi címeres félköríves ajtókeret. A Kőrszobában felépített erkély Perényi címeres ballusztere ugyancsak Siklóst idézi.

Ez a kor a várháborúk, párviadatok és ezek megörökítésének, a történetírásnak a kora. Ebben az időben vitézkedett és énekelte meg kortársai diadalát Tinódi Lantos Sebestyén. Eger várának viadaláról szóló énekét 1552-ben Egerben megélt élményeiről írta. 1553-ban nemességet kapott, címerében kardot markoló kéz és lant látható.



Balassi Bálint a XVI. század legnagyobb magyar költője többször megfordult Patak várában, megénekelte a híres Gombos kertet. Életének egyik kalandos története is ide kapcsolódott: 1584 karácsonyán a megözvegyült unokatestvérével, Krisztinával titokban házasságot kötött, majd rajtaütéssel egy rövid időre a várat is elfoglalta. Balassi leghűségesebb tanítványa Rimai János 1596-ban Balassi-epicédiumban örökítette meg a tizenöt éves háborúban hősi halált halt költő és öccse, Ferenc vitézségét.

Reformáció tanai már az 1520-as években elérték Magyarországot, első terjesztői és támogatói közül többen köthetők vidékünkhöz. Az öt királyi város (Kassa, Lőcse, Bártfa, Kisszeben, Eperjes) zárt tömbben csatlakozott a lutheri reformációhoz. Az 1530-as 1540-es években a reformáció svájci irányzata, Kálvin tanai kezdtek hódítani s kerültek fölénybe a magyar lakosság körében.

A XVI. században gyökeresen átforgalmódott a magyar kultúra intézményrendszere. A püspöki székhelyek, káptalanok, kolostorok pusztulása után a kultúra, az iskolák, a vallási élet támogatói az országrésznyi területeket uraló nagybirtokosok lettek.

A Tisza jobb partján Perényi Péter a reformáció fő pártfogója. Uradalmain kiváló prédikátorok működtek. Az ő segítségével jelent meg 1533-ban Krakkóban az első magyar nyelvű könyv. A hagyomány 1531-hez és Perényi Péter nevéhez köti a híres Sárospataki Református Kollégium alapítását.

A reformáció révén született meg az első teljes magyar bibliafordítás. Az 1590-ben Vizsolyban megjelent Biblia évszázadokig ható vállalkozás. A megjelentetés támogatója egy felemelkedő református család tagja, felsővadászi Rákóczi Zsigmond.

A XVI-XVII. század az olvasás, a könyvek széles körű elterjedését, a könyvkultúra virágzását is eredményezte. Gazdag könyvtárak alakultak. A főurak és erdélyi fejedelmek a külföldi egyetemeken tanuló magyar diákokat bízták meg, hogy vásároljanak számukra könyveket.

Sorra alakultak vidékünkön is a nyomdák. A protestáns nyomdászat legfőbb központja Debrecen. Ott jelent meg Ilosvai Selymes Péter (?1530-1580) *Tholdi Miklosnak jeles tselekedeteiről és bajnokoskodásáról való Historia*, 1574-ben és Méliusz Juhász Péter (1536-1572) művei. Heltai Gáspár (1510?-1574?) a XVI. századi magyar prózairodalom legkiválóbb és legsokoldalúbb alkotója. Georg Hoffgreffel 1550-ben alapított nyomdája magyar szépirodalmi műveknek és fordításoknak köszönhetette sikereit. Történetíróként is jelentős. Nyomdájának fennmaradt darabjai között említhetjük Balassa Bálint és Rimai János verseit.



A XVII. század első két évtizedében a királyi Magyarországon megkezdődött a katolikus megújulás; központjai a megmaradt egyházi központokból, Nagyszombatból és Pozsonyból lettek. Ennek a folyamatnak a legsikeresebb előmozdítója Pázmány Péter (1570-1637) esztergomi érsek (1616-tól) volt. Bámulatos felkészültségű szónok, politikus, jó szervező, kiváló író, teológus. Hatására sokan katolikus hitre tértek. Magyar nyelvű műveiben fordult szembe protestánsok képviselőivel. Népszerű imádságos könyvébe Balassi Bálint versét is felvette.

A XVI. században nagybirtokosok, sőt a tekintélyes középbirtokosok – társadalmi emelkedésüket, megerősödésüket is bizonyítva – kastélyok sorát építették, bővítették vidékünkön. Ezek berendezése koruk ízlésvilágát a késő reneszánsz stílust tükrözte.

A XVI-XVII. századi bútorok Északkelet-Magyarország és a Perényiek, Dobók, Lorántffyak, Rákócziak világát idézik. A korból nagyszámú, gyönyörűen faragott reneszánsz láda maradt meg. A Felső-Magyarországon készült kelengyeláda egyik pillérén fiatal női, a másik pillérén férfit fejet ábrázol. A monumentális késmárki láda a XVI. század elején készült. A kassai múzeum egyik ládája festett, domborúan faragott hermákkal és szerafinfejekkel. A másik ún. szerelmesek ládája, középső mezejében ölelkező párral. Az 1675-ben Selmecebányán készült céhládán a város címerét is megfaragták. A Hanusfalváról származó leveles szekrényt reneszánsz ízlésű faragások díszítik: kétoldalt oszlopból kiemelkedő szakállas, bajuszos férfialak. Az ébenfából készült kabinetszekrény belső fiókjain látható festményt Pettenkofen holland művész festette. A kétajtós szekrény méretében és faragott, geometrikus, növényi díszítéseivel egyaránt impozáns.

A falon a XVI-XVII. században készült műveket láthatunk, köztük portrékat is. A XVI-XVII. századtól a birtokosok a várakat, kastélyokat szívesen díszítették őseik képével. Bethlen Gábor és I. Rákóczi György fejedelem képmása mellett Aszalay István, Borsod megyei nemes szerepel. Ugyancsak elmaradhatatlan darabjai voltak a főúri pompának a szőnyegek és a kárpitok. Sajnos, a Patakra vásárolt flandriai „históriás” falikárpit-együttesből, vagy az „aranyos palota” aranyos kárpitjaiból nem tudunk bemutatni darabokat, látható ugyanakkor egy antik mitológiai témát feldolgozó gyönyörű darab és egy Verdúr.

A női viselet, a sárospataki Vártemplom kriptájából előkerült darab, frissen restaurálva. A férfiviselet (a Bánffy-család tulajdonából) és a festmények mutatják, hogy e nem képviselői is ugyanolyan gazdagon díszített ruhadarabokat viseltek, ékszerekkel „továbböltöztetve”, miként a hölgyek. A XVII. századi magyar főúri lóöltözetek gyakori darabjai voltak a drága, hímzett török cafragok. Az arany- és ezüst dróthímzésű dísznyeregtek 1600 körül készültek.

Az ékszerek között egy szívet tartó két kéz formálta gyűrű vonja magára figyelmünket. Perényi Gábor és Guthi Országh Ilona eljegyzése alkalmából készült. A szív túloldalán a fiatalpár (G · P és E · O) monogramja olvasható. A textíliák között bemutatunk egy Észak-Magyarországon készült jegykendőt is, a tulipános, gránátalmás, rozettás, virágtöves, indás díszítésű párnavégek között.

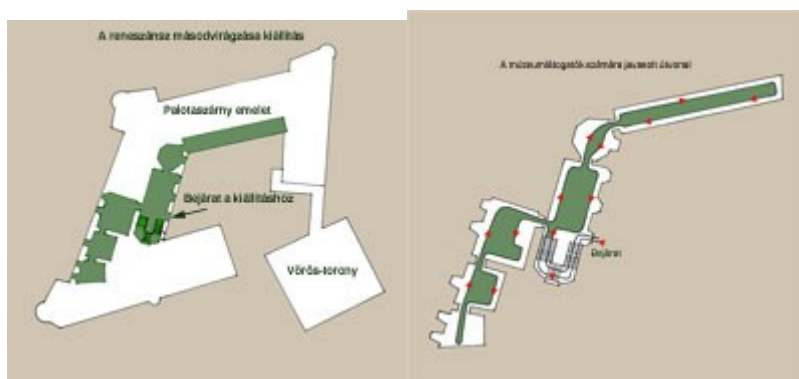
A losonci lelet az egyik legszebb és leggazdagabb ékszer-együttes, a reneszánsz ötvösség pompás emléke a XVI. század végéről, a XVII. század elejéről. Az ötvöstárgyak besztercebányai, brassói, pozsonyi, nagyszombeni, kolozsvári mesterek munkái.

„A reneszánsz másodvirágzása a Perényiek és a Rákócziak korában” című kiállítás elsődlegesen a Mátyás királyt követő késő reneszánsz művészet megjelenítésére vállalkozik, melyen mind az udvari-olasz és a provinciális reneszánsz stílusjegyei fellelhetők. A virágos reneszánsz gyönyörű példája volt Sárospatak. A kertek, virágok motívumai díszítik az építészeti kőfaragványokat, bútorokat, textíliákat, fegyvereket, ötvöstárgyakat, a korszak kiemelkedő emlékeit, a kiállításunkon bemutatott műtárgyakat. A kiállítás kurátorai: Jósvainé dr. Dankó Katalin és Dr. Tamás Edit. A 160 bemutatott tárgy nagyobb része kölcsönzésként került a kiállításba.

## Kölcsönző intézmények:

Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága, Pécs  
Dobó István Vármúzeum, Eger  
Herman Ottó Múzeum, Miskolc  
Iparművészeti Múzeum, Budapest  
Kelet-Szlovákiai Múzeum, Kassa  
Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest  
Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest  
Országos Széchényi Könyvtár, Budapest  
Római katolikus Egyházi Gyűjtemény, Sárospatak  
Szépművészeti Múzeum, Budapest  
Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Debrecen

A reneszánsz másodvirágzása a Perényiek és a Rákócziak korában” című időszaki kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma kastélyszárnyában található. Mellékeljük az épületegyüttes áttekintő térképét, megjelölve az időszaki kiállítás helyét és a javasolt haladási útvonalat.



A kiállítás kb. 30 perc alatt végigjárható. Természetesen a téma iránt érdeklődők több időt is el tudnak hasznosan tölteni a kiállításban, ha időt szánnak a multimédia nyújtotta információk böngészésére.

A kiállítás megtekintését mozgáskorlátozottak részére is biztosítani tudjuk. Ez ügyben kérjük előzetes bejelentkezésüket ([spatak@rakoczimuzeum.axelero.net](mailto:spatak@rakoczimuzeum.axelero.net) Ez az email cím védett a spam robotoktól, a megtekintéséhez engedélyezni kell a Javasriptet, telefonon: 47/311-083/102 mellék, fax: 47/511-135).

A kiállítás területén a múzeumlátogatók számára biztosítjuk a leülés lehetőségét.

Angol nyelvű vendégeink sétálólapok segítségével tájékozódhatnak a kiállításon.

A kiállítás Reneszánsz Év 2008 keretében, az Oktatási és Kulturális Minisztérium támogatásával valósult meg. A Reneszánsz Év – 2008 egyéb programjairól a [www.reneszanszev2008.hu](http://www.reneszanszev2008.hu) oldalon tájékozódhatnak.

## Húsz éves a Rákóczi Szövetség

[ 2008. május 25., 22:23 ]

■ Lovashuszárok felvezetésével vonultak be a sárospataki várba a Rákóczi Szövetség tagjai. A húsz évvel ezelőtt alapított szervezet itt tartotta éves közgyűlését.



illusztráció

A találkozóra nemcsak az egész országból, de a határon túlról is összegyűltek. Azért választották a mostani rendezvény helyszínéül Sárospatakot, mert 300 évvel ezelőtt, a Rákóczi-szabadságharc idején országgyűlés volt a városban.

A szövetség az utóbbi években nyitott a fiatalok felé, és már 86 középiskolai szervezetben is igyekeznek a fejedelem által hátrahagyott szellemi örökségre irányítani a figyelmet.

Az egyik a cselekvő összefogás. Egy ilyen országban, ahol ennyire széthúznak az emberek, ahol nincs közös célok, jó ügyek érdekében összefogás, fontos, hogy a szövetség ezt a célt próbálja megvalósítani. A másik: Rákóczi személyiségét próbáljuk központba állítani, az ő önzetlenségét, erkölcsi színvonalát, a mai közéleti szereplőknek példaként felajánlani – mondta Halzl József, a Rákóczi Szövetség elnöke.

Duna TV

## Kurucosan

Piros tüzek mellett  
Öreg idő eltelt,  
Szürke parázs mosolyog,  
Nagy, véres csatákban  
Elfáradt a lábam,  
Most csak éppen ballagok!

Eszterház, Rákóczi  
Bús tárogatói  
Szép csöndesen alszanak,  
Visszhangjuk se sír már,  
Csak a néma sír vár  
A kizöldült hant alatt!

Hitért és hazáért,  
Öreg poltúráért  
Küzdöttem én eleget,  
Kehes lett a dolmány,  
Sebhelyes az orcám,  
Rajta gondok, fellegek!

Eb ura fakóból,  
Kevély halihóból  
Nem maradt meg semmisem,  
Csak a rongyos mente,  
Véres naplemente,  
Meg az én öreg szívem!

---

Juhász Gyula

### *A vármegye címere*



## 2. Alsó-Fehér vármegye

A címerben látható kiterjesztett szárnyú sas összefüggésbe hozható az erdélyi magyar nemzet címerképével, a növekvő napba néző fekete sassal. Területe csak 1877.-ben alakult ki véglegesen, amikor az addigi Alsó-Fehér vármegyéhez csatolták; Gyulafehérvárt, (Alba-Julia) Abrudbányát, (Abrud) és Vízaknát (Ocna Sibiului). Feltehetően a XI. szd. elején ezen a területen comitatust szerveztek, majd Gyulafehérvár lett az Erdélyi Fejedelemség székvárosa, a fejedelmek nyugvóhelye, valamint püspöki székhely. Ebben a városban alapította Bethlen Gábor 1629.-ben az első erdélyi főiskolát. Sajnos a vármegye tragikus kimenetelű események színhelye is volt, elég csak a tatárdúlásra, a zalatnai, a magyarigeni vérengzésekre, és a balázsfalvi gyűlésre gondolnunk.

*A címer juharfából készült.*

*Területe Nagyenyed székhellyel; 3646 km<sup>2</sup>-volt.  
A trianoni béke (1920. jún. 4.) az egész vármegyét  
Romániához csatolta.*

## **LÓRA KATONA, KAPURA HAJDÚ, LIKRA NEMES EMBER!**

Ez a ma is gyakran emlegetett mondás a kurucok várvédése módjának foglalatja. A lovasság (csakis a lovas katona) kirohanásra készen áll, a gyalogság (a hajdúk) a kaput védi, a felfegyverzett nemesség pedig a falra ütött résnél, a "liknál" veri vissza az ellenséget.

Tóth Béla



**A Rákóczi Hírlevelet szerkeszti:  
Fenyvesi Miklós  
Email: [miklos.fenyvesi@fibermail.hu](mailto:miklos.fenyvesi@fibermail.hu)  
Fogadják jó szívvel, olvassák szeretettel!**